

سال سیزدهم شماره ۴۹
بهار ۱۴۰۱، صفحات ۶۲-۵۷

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی کاربرد شیمی در محیط زیست

حق بر محیط زیست سالم به‌عنوان بخشی از نسل سوم حقوق بشر (حقوق همبستگی)

لیلا همت‌زاده

گروه حقوق، واحد اهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اهر، ایران

Email: Leila.Hemmatzadeh@iau.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰

چکیده

همه افراد بشر آزاد و با حیثیت و حقوق یکسان زاییده می‌شوند و دارای موهبت خرد و وجدان می‌باشند و با یکدیگر با روحیه برادری رفتار می‌کنند. هر کس می‌تواند از کلیه آزادی‌ها که در اعلامیه حاضر به آن تصریح شده بی‌هیچگونه برتری از جمله برتری از نظر نژاد، رنگ و جنس زبان و دین یا هر عقیده دیگر و از نظر زاد و بوم یا موقعیت اجتماعی و از نظر توانگری یا نسب یا هر وضع دیگر بهره‌مند گردد و هیچ امتیازی بر اساس نظام سیاسی یا قانونی یا بین‌المللی مربوط به کشور یا سرزمینی که شخص از تبعه آن محسوب می‌شود وجود نخواهد داشت، خواه سرزمین مزبور مستقل باشد یا زیر سرپرستی، خواه فاقد خود مختاری باشد یا سرزمینی که حاکمیت آن به شرطی از شروط محدود شده باشند. هر کس حق دارد از زندگی آزادی و امنیت شخص خویش برخوردار باشد مواد ۱، ۲، ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر ابتدائی‌ترین حق انسان حق بر حیات وی است که مسلماً بدون محیط زیستی که از حداقل پاکیزگی و سلامتی برخوردار باشد ممکن نخواهد بود، بحرانی بودن وضعیت ایجاد شده به واسطه نابودی تدریجی محیط زیست، ایجاد حقی بشری دایره بر بهره‌مندی از محیط زیست سالم را ایجاب می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع ما در این مقاله به بررسی حق بر محیط زیست سالم بعنوان بخشی از نسل سوم حقوق بشر و تاثیر شناسائی آن بعنوان یکی از انواع حقوق بشر در حفظ و نگهداری محیط زیست خواهیم پرداخت.

کلید واژه: حق بر محیط زیست سالم، محیط زیست، نسل سوم حقوق بشر، حقوق همبستگی.

مقدمه

پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی انسان امروز شگرف و تحسین برانگیز است، اما متأسفانه بعد رنسانس انسان مدرن خود را نه جزئی از طبیعت که مالک بر طبیعت فرض کرد و اینک استفاده بی‌رویه از منابع طبیعی، عدم توجه به استفاده صحیح از منابع زمینی و سهل‌انگاری در حفاظت از این منابع او را با مشکلات جدی مواجه کرده است. افزایش گازهای گلخانه‌ای و گرمایش جهانی، کاهش لایه اُزن، تخریب خاک‌ها، نابودی جنگل‌ها، جاری شدن مواد زائد ناشی از فعالیت کارخانه‌های صنعتی به درون رودخانه‌ها و دریاها، مواد منتشرشده ناشی از فعالیت نیروگاه‌های اتمی و موارد دیگر همگی در جهت نابودی محیط‌زیست قرار گرفته است. به خطر افتادن سلامت محیط‌زیست، زنگ‌های هشدار و خطر را به‌طور جدی به صدا درآورده است. تکنولوژی تخت انقیاد بشر به تدریج افسار گسیخته شده و انسان را از خود و محیط‌زیست او بیگانه می‌کند و توسعه بی‌رویه به سمت ناپایداری و ناکامی سیری نزولی طی می‌کند.

به نظر می‌رسد بدون اتخاذ تدابیر و اقدامات چندجانبه و جدی توسط نسل حاضر این احتمال می‌رود که در آینده امکان بقای بشر بر روی زیست‌کره با خطر جدی مواجه باشد و نسل‌های آینده از این منابع محروم شوند، از این رو مسئله بهره‌برداری صحیح و منطقی نسل حاضر به‌منظور دستیابی نسل‌های آینده به منابع جایگاه ویژه‌ای می‌یابد. از آنجا که هیچ دلیل و برهانی بر برتری نسل حاضر در استفاده از منابع موجود به‌طور انحصاری بر منابع طبیعی نیست، لذا نسل حاضر مسئولیت بیش‌تری در حفاظت از محیط‌زیست دارد، بدین معنا که با توجه به آن که نسل‌های آینده در روند ایجاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی حضور ندارند، نسل حاضر باید تضمین‌کننده منافع نسل‌های آینده باشد [۱].

ما ناگزیریم برای تداوم توسعه، رفاه و ترقی بشر، محیط‌زیست، منابع طبیعی و ثروت‌های خدادادی‌مان را حفظ و به‌طور خردمندانه آن‌ها را مورد بهره‌برداری قرار دهیم تا بتوانیم با نجات و بقاء تمام عوامل حیات و حفظ تناسب و

تعادل منطقی بین عناصر سازنده محیط‌زیست از جمله انسان و طبیعت به توسعه‌ای پایداری و مصون از تخریب و پایداری دست یابیم و این تنها چاره و انتخاب پیش روی بشر است. در راستای نیل به این هدف، نظام‌های حقوقی و حقوق در راستای تنظیم این مناسبات و حفظ محیط‌زیست نقش ویژه‌ای ایفا می‌کند.

شناسایی محیط‌زیست سالم به‌عنوان یکی از انواع حقوق و حمایت‌های قانونی از حقوق بشر، به‌طور فزاینده‌ای، ابزاری جهت نیل به حفاظت محیط‌زیست است، حقوقی مثل حق حیات، حق مشارکت سیاسی، آزادی فردی، برابری و جبران خسارت قانونی همگی ابزارهای قانونی است که به‌گونه‌ای حفاظت محیط‌زیست را تضمین می‌کند.

حقوق اقتصادی- اجتماعی شامل حق برخورداری از بهداشت، شرایط مناسب زندگی و حق برخورداری از محیط کار مناسب می‌توانند در توسعه حق محیط‌زیست در سطح داخلی و بین‌المللی مؤثر باشد. حقوق همبستگی به‌عنوان نسل سوم حقوق بشر و شناسایی حق بر محیط‌زیست سالم به‌طور ویژه در شناسایی حق بر محیط‌زیست سالم به‌عنوان بخش جدائی‌ناپذیر نسل سوم حقوق باشد (حقوق همبستگی) موجب توجه ویژه به محیط‌زیست می‌شود و اهمیت همکاری و همبستگی متقابل کشورها و ملت‌ها را در قالب یک حق بنیادین بشری بیش از پیش نمایان می‌سازد.

در تحقیق حاضر که در بخش‌های زیر تنظیم شده است اهمیت شناسایی حق بر محیط‌زیست سالم به‌عنوان یک حق بنیادین بشری مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

تعریف محیط‌زیست

تعریف محیط‌زیست از جهت اینکه بنا به حقوق محیط‌زیست یا حق بر محیط سالم چه محدوده‌ای و یا دقیقاً چه چیزی را می‌خواهیم مورد حمایت و حفاظت قرار دهیم اهمیت دارد. در فرهنگ محیط‌زیست واژه (Environment) در معنای محیط، محیط‌زیست، زیست‌بوم به کار رفته است [۲]. اصطلاح محیط‌زیست را می‌توان به یک منطقه محدود یا تمام یک سیاره و حتی به فضای خارجی که آن را احاطه کرده.

کیفیت زندگی بیش تر اثرگذار است. پس هر چه در دور و اطراف خود می بینیم در محدوده و معنی و مفهوم این اصطلاح قرار می گیرد و از طرف دیگر محیط زیست مرزی هم نمی شناسد تا در آن محدود و محصور شود و اثرات تخریبی آن در یک کشور و منطقه بماند و به کشور دیگر یا کشورهای دیگر سرایت نکند. از این رو حفاظت از محیط زیست نباید دغدغه یک یا چند کشور تلقی شود بلکه همه کشورها در این زمینه باید مسئولیت پذیر باشند بنابراین حق بهره مندی از محیط زیست سالم، یک حق جهانی تلقی خواهد شد چرا که نجات جان انسان ها به عنوان یک وظیفه جهانی و همگانی است [۶].

مفهوم حقوق بشر

حقوق بشر، حقوقی هستند که همراه با بشر متولد می شوند و هر انسانی به صرف انسان بودن دارای آن حقوق می باشد. یکسری حقوق حداقلی و بنیادین هستند که جدائی ناپذیر از مفهوم بشر می باشند و اگر آن حقوق آسیب ببیند مفهوم انسان و ذات بشر آسیب می بیند [۱].

- نسل های حقوق بشر

حقوق بشر دارای سه نسل

۱- نسل اول: حقوق مدنی و سیاسی

۲- حقوق نسل دوم: حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی

۳- نسل سوم: حقوق همبستگی

- نسل اول (حقوق مدنی و سیاسی)

نسل اول حقوق بشر یا حقوق مدنی و سیاسی را می توان حق آزادی ها نیز نامید که شامل حق بر حیات، حق بر آزادی فکر، حق بر آزادی بیان، آزادی تشکیل احزاب، برابری در برابر قانون، حق بر حریم خصوصی می باشد. تعهد دولت ها در اینجا به عدم مداخله و عدم ایجاد مانع در راستای رسیدن افراد به حقوق انسانی خود می باشد.

اطلاق نمود. بعضی از نویسندگان از این که بتوان تعریف جامع و حقوقی از محیط زیست ارائه داد، اظهار تردید کرده اند [۳]. زیرا حقوق ایران و بسیاری از کشورها در خصوص تعریف محیط زیست، ساکت است و بیش تر محیط زیست را در رابطه با عناصر طبیعت، منابع طبیعی، شهر و مناظر به کار برده اند اما محیط زیست آن گونه که برخی موارد به اشتباه تصور می شود، تنها شامل طبیعت و حیات وحش نیست. زندگی روزمره ما بیش تر توسط محیط خانواده، محیط اجتماعی، محیط فرهنگی و غیره شکل می گیرد و بیش ترین ساعات زندگی در این محیط سپری می شود. بعضی دیگر محیط زیست را این گونه تعریف کرده اند: در قسمتی از جو با پوسته زمین که حداقل برای نوعی زندگی مساعد باشد، محیط زیست نامیده می شود.

بنابراین محیط زیست قسمت کوچکی از جو اتمسفر، هیدروسفر و لیتوسفر را شامل می شود، به عبارت دیگر، محیط زیست قشر نازکی از هوا، زمین و آب است که همه زندگی را در بردارد [۴].

شورای جامعه اقتصادی اروپا در تاریخ ۲۷ ژوئن ۱۹۶۷ در تعریف محیط زیست چنین می گوید: محیط زیست شامل آب، هوا، خاک و عوامل درونی و بیرونی مربوط به حیات هر موجود زنده می گردد.

با نگاه به قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست می توان گفت منظور از محیط زیست این خواهد بود که «آب، هوا، خاک، زمین اعم از عناصر فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیک آن ها و همچنین انسان و سایر موجودات زنده و یا گیاهان و آثار و ابنیه» [۵].

در تفسیر موسع، تنوع زیستی نیز به اعتبار محیط گیاهی و جانوری، داخل این تعریف خواهد بود.

در یک نگاه کلی می توان گفت که محیط زیست به همه عوامل و شرایط فیزیکی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیباشناختی اطلاق می شود که اشیاء و اموال موجود در کره زمین در حیطه آن قرار دارد و بر مطلوبیت و ارزش آن و نیز

جمعی را چه در جوامع داخلی و چه در جوامع بین‌المللی از حمایت و پشتوانه کافی برخوردار نمود [۱۰].

حق محیط‌زیست سالم

حق بر محیط‌زیست سالم یکی از بدیهی‌ترین حق‌های بشر برای ادامه حیات در چرخه‌ی زندگی می‌باشد به طوری که صدمه و تخریب این حق حیاتی ادامه‌ی زندگی بشر را دچار خلل کرده و فردی که حیاتش نتواند ادامه یابد نمی‌تواند از حق‌های دیگر خود بهره‌بردار. با گسترش جوامع و صنعتی شدن آن و با فشار ناشی از جمعیت انسانی و اقدامات تخریبی و مخرب آن، کشورها متوجه وضعیت وخیمی در زمینه محیط‌زیست شدند که آثار و نتایج زیانباری را به آن وارد می‌کند، از طرف دیگر دریافتند که تخریب محیط‌زیست تنها موجب آسیب رساندن به یک عده خاص نمی‌شود بلکه مناطق مجاور و گاهی کل جهان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. همه این عوامل باعث شد تا حق بر محیط‌زیست سالم به عنوان یک حق همگانی مورد توجه بشر و کشورها قرار بگیرد و مصداقی از نسل سوم حقوق بشر تلقی شود. بر این اساس، در سال ۱۹۵۶ کمیته حمل و نقل، توجه خود را به مسئله آلودگی آبراه‌های قابل کشتیرانی درون قاره‌ای، متمرکز نمود. پس از آن کمیته‌های انرژی و زغال سنگ، درگیر موضوع آلودگی هوا در اثر نیروگاه‌های تولید برق شدند. تنها در سال ۱۹۶۸ بود که آکوسوک، کمیسیون اقتصاد اروپا، در این خصوص از خود علاقه و توجه مستقیمی نشان داد و تشکیل یک کنفرانس جهانی راجع به حفاظت از محیط‌زیست را به مجمع عمومی ملل متحد پیشنهاد نمود [۱۱]. با کمی تأمل می‌توان دریافت که حقوق محیط‌زیست با حقوق نسل اول و دوم حقوق بشر پیوندی عمیق دارد، به طوری که نقض حق بر محیط زیست سالم، موجب نقض حیات و زندگی کردن، نفس کشیدن، سلامتی، تغذیه و ... نیز می‌شود، همچنین حقوق اجتماعی را از قبیل تأمین بهداشت همگانی، نیاز به تعامل جمعی، دستیابی به توسعه و پیشرفت و ... با چالش‌های عده‌ای روبرو می‌نماید، کما اینکه اجرایی شدن بسیاری از مصادیق حقوق بشر مستلزم سرزندگی و پا بر جا بودن

نسل دوم: حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

همانند حقوق مدنی و سیاسی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز در سال ۱۹۶۶ میلادی در صحن علنی سازمان ملل متحد به امضای کشورهای عضو رسید که شامل حق بر مسکن، حق بر سلامت، حق بر غذا می‌شود. این حقوق را می‌توان حق - مطالبه‌ها نامید چرا که افراد به مثابه یک طلبکار از دولت حصول این حق‌ها را مطالبه می‌کنند دولت‌ها وظیفه دارند تا کلیه امکانات خود را در جهت احقاق و حصول این حقوق به کار گیرند و تعهد دولت‌ها در اینجا با مداخله می‌باشد [۷-۸].

-حقوق نسل سوم (حق بر همبستگی)

کارل وسک رئیس وقت بخش حقوق بشر و صلح یونسکو، نخستین بار در سال ۱۹۷۲ اصطلاح «حقوق همبستگی» را در گزارشی که به منظور پیشنهاد شناسایی حقوق بین‌الملل بشر به عنوان یکی از شاخه‌های مجزای حقوق بین‌الملل تنظیم کرده بود بکار برد. وی در سال‌های بعد، این مفهوم را ساخته و پرداخته کرده و در سال ۱۹۷۹ در قالب نظریه حقوق همبستگی در سخنرانی افتتاحیه دهمین جلسه مطالعاتی مؤسسه حقوق بشر استراسبورگ رسماً طرح نموده، وسک می‌گوید: نسل سوم حقوق بشر، حقوقی هستند که از برادری بدیهی بشر و همبستگی ضروری آن‌ها ناشی می‌شوند. حقوقی که بشر را در جهان نامتناهی متحد خواهد نمود. حقوق همبستگی، نیروی بسیج کننده گریزناپذیر است. به اعتقاد وسک، حقوق همبستگی، مفهوم جدیدی از حیات بین‌المللی و ملی جامعه بشری را بیان می‌کند. وی تأکید دارد که این حقوق به مسائل و چالش‌های جدید پاسخ می‌دهند، در مقابل دولت قابل استناد و مطالبه هستند و تنها از طریق تلاش‌های دسته‌جمعی همه بازیگران صحنه اجتماعی نظیر افراد، دولت‌ها و گروه‌ها صورت خارجی پیدا می‌کند [۹].

حق همبستگی مسائلی مانند حق بر محیط زیست سالم، حق بر توسعه، حق بر صلح، حق بر میراث مشترک بشریت، حق تعیین سرنوشت را شامل می‌شود که نیازمند کوشش مشترک جهانیان است تا بتوان با اعمال و تثبیت آن‌ها حقوق فردی و

بشر موجود مانند حق به زندگی مورد توجه قرار گرفته است و دعاوی زیادی بر مبنای حق به حیات در خصوص محیط زیست در سطح ملی و بین المللی مطرح شده است و موارد مختلفی در میثاق حقوق مدنی و سیاسی همچون ماده ۲۷ و ماده ۶.....مورد استناد قرار گرفته است.

در سطح منطقه ای منشور آفریقائی حقوق بشر و مردم، اولین سند مصوب بین المللی است که در آن صراحتاً در ماده ۲۴ خود حق به محیط زیست سالم را مورد تأکید قرار داده است. در سیستم ملل امریکائی حقوق بشر، پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق بشر حق به محیط زیست سالم را مورد توجه قرار داده است. پروتکل سان سالوادور که ظهور حقوق بشر و آزادی های جدیدی چون حق به کار، حق به سلامتی، حق به غذا را مورد تأیید قرار داده، حق به محیط زیست سالم را به عنوان جنبه ویژه ای از حق به زندگی در ماده ۱۱ معرفی نموده است.

در سطح اروپا کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، هیچ اشاره ای به محیط زیست ندارد. با این حال دادگاه حقوق بشر اروپایی با تفسیر موسع ماده ۸ و بعضاً ماده ۶ کنوانسیون (حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی هرکس، منزل،...) حق به محیط زیست سالم را مورد تأیید قرار داده است. گزارشگر ویژه حقوق بشر و محیط زیست که در قالب "کمیسیون فرعی تبعیض و حمایت از اقلیت" گزارش خود را در ۱۹۹۳، ارائه نمود، حقوق محیط زیست را بعنوان جنبه ای از حقوق بشر معرفی کرد.

در اعلامیه ریو اشاره صریحی به حق به محیط زیست سالم نشده است ولی تعدادی از صاحب نظران با تفسیر توسعه پایدار، حق به محیط زیست سالم را از اعلامیه ریو استخراج می کنند. در کنفرانس جهانی توسعه اجتماعی، وابستگی متقابل بین توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و محیط زیست مورد تأکید قرار گرفت، به همان ترتیب کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد اصل اول اعلامیه ریو مبنی بر اینکه "تقویت دنیایی با محیط زیست سالم به حمایت از حقوق بشر کمک کرده" را

محیط زیست سالم می باشد و در عین حال رعایت آن ها به تحقق و استیفای کامل حق بر محیط زیست سالم منتهی می گردد، حتی در برخی موارد، گستره ای اعمال حقوق مذکور به مراعات حق بر محیط زیست منوط و محدود صورت جدی و در قالب اسناد حقوق بشری جهان شمول لازم الاجرا به رسمیت شناخته شود تا بتوان از دستبرد و تخریب آن جلوگیری به عمل آورد و حق برخورداری از این مقوله را برای نسل های کنونی و در نهایت نسل های آتی به عنوان امانت همگانی حفظ نمود [۱۱].

نگاهی به فجایعی همچون انفجار کارخانه شیمیایی یونیون کار باید، ذوب شدن رآکتور اتمی چرنوبیل، به آتش کشیده شدن صدها چاه نفت در جنگ خلیج فارس و ... وضعیت اضطراری بی سابقه محیط زیست را روشن تر می کند. اهمیت شناسایی حق برخورداری از محیط زیست سالم و شایسته بعنوان حقی بشری را مشخص تر می کند. حق بر محیط زیست سالم یکی از اشکال بیان حیثیت انسان تلقی می گردد که مکمل حقوق بشر برای نسل حاضر و شرط تحقق آن برای نسل آینده می باشد [۶]. حفاظت از حق بر محیط زیست سالم مانند سایر انواع حقوق نسل حقوق بشر مستلزم همکاری و همبستگی متقابل کشورها و ملت ها می باشد.

علاوه بر آن از ویژگی برجسته حقوق همبستگی، افزایش تعدد تابعان و واضعان و تکالیف بشری و تعمیم « حق و تکلیف بین المللی » به اشخاصی غیر از دولت هاست، یعنی در این چارچوب، نه تنها کلیه دولت ها و سازمان و افراد انسانی ذینفع هستند بلکه همه آن ها در عین حال مکلف به رعایت و تضمین اجرای حقوق مذکور می باشند.

برخی از اسناد بین المللی ناظر بر حق محیط زیست سالم بعنوان حق بشری

اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به صورت تلویحی و ضمنی حق به محیط زیست سالم را مورد تأیید قرار میدهند در حقیقت در چارچوب این اسناد برخی از حقوق

[۴] فیروزی، م.، ۱۳۸۴، حق بر محیط زیست، تهران. سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.

[۵] مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۶.

[۶] واعظی، ا.، حاتمی کیا، م.، فخری زاده، م.، ۲۰۱۶، حق داشتن محیط زیست سالم در نسل سوم حقوق بشر، سومین همایش بین المللی علم و مهندسی، استانبول، دوم ژوئن.

[۷] هاشمی، م.، ۱۳۸۴، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، تهران، نشر میزان.

[۸] حبیبی مجنده، م.، ۱۳۸۴، تقریرات کلاسی درس حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، دانشگاه مفید، قم.

[۹] انصاری، ب.، ۱۳۹۰، مبانی حقوق همبستگی، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۴.

[۱۰] مصفا، ن.، ۱۳۸۵، تقریرات کلاسی درس آموزش حقوق بشر، دانشگاه مفید دفتر تهران، تهران.

[۱۱] اکبرپور، س.، مسعود، غ.، اخوان فر، م.، ۱۴۰۰، حقوق همبستگی و نقش آن در شکوفائی نسل سوم حقوق بشر، مجله حقوق پزشکی، ویژه نامه نوآوری حقوقی.

[۱۲] مولائی، ی.، ۱۳۸۶، نسل سوم حقوق بشر و حق محیط زیست سالم، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۴، صفحات ۲۷۳-۲۹۶

مورد تایید قرار داد. همچنین کمیسیون حقوق بشر خسارات زیست محیطی را دارای آثار منفی بر بهره‌مندی از زندگی، سلامتی و استانداردهای رضایت بخش زندگی ارزیابی نمود. [۱۲].

نتیجه گیری

حق بر محیط زیست سالم بطور غیر مستقیم جزئی از نسل اول حقوق بشر بعنوان حق حیات و نسل دوم حقوق بشر، حق بر سلامت، می باشد که حمایت‌های نسبتاً مناسبی که از نسل اول و دوم حقوق بشر در در قوانین اساسی کشورها و قوانین بین المللی وجود دارد می تواند تضمین خوبی برای حق بر محیط زیست سالم باشد.

اما گنجاندن این حق بطور ویژه در داخل نسل سوم نیز، سبب توجه ویژه به این حق و حمایت‌های قانونی ویژه می شود و می تواند بر ضرورت همبستگی کشورها و ملت ها بیش تر تاکید کند و اذهان جامعه بین المللی را برای وضع قوانین الزام آور با ضمانت اجراهای مناسب را فراهم آورد.

شناسایی حق بر محیط زیست سالم به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر و گنجاندن آن در داخل قواعد آمره بین المللی می تواند محیط زیست را به طور قابل توجهی مورد حفاظت قرار بدهد، چرا که دولت ها مجبور به وضع قوانینی همسو با قواعد آمره بین المللی می باشند و قوانین مخالف با قواعد آمره بین المللی و یا حقوق بنیادین بشر موجب به وجود آمدن مسئولیت بین المللی کشورها و پاسخگویی کشورها می باشد. علاوه بر اینها ایجاد دادگاه‌های بین المللی اختصاصی جهت رسیدگی به جرایم و خطاهای مرتبط با تخریب و آلودگی محیط زیست کمک ویژه‌ای در راستای حفظ محیط زیست سالم می کند که می تواند موضوع تحقیقات بعدی باشد.

منابع

- [۱] قربان نیا، ن.، ۱۳۸۴، تقریرات کلاسی درس مبانی فلسفی حقوق بشر، دانشگاه مفید قم.
- [۲] فرید مدبری، س.، ۱۳۸۷، فرهنگ محیط زیست، تهران، مرکز نشر سمر، چاپ اول.
- [۳] تقی زاده انصاری، م.، حقوق محیط زیست در ایران، تهران، انتشارات سمت.